

A késő-réz kori Kostolac-kultúra hamvasztott embertani leletei Balatonboglár—Berekre-dűlő lelőhelyről

K. ZOFFMANN ZSUZSANNA

1. Anyag és módszer

A lelőhelyen kilenc késő-réz kori hamvasztásos temetkezés került feltárára, melyek régészeti szempontból Kostolac-kultúrába keltezhetőek. A sírokból aránylag nagy mennyiségű kalcinált csonttöredék került elő, több beazonosítható csont részlettel, melyeknek vizsgálata így nem ütközött különösebb akadályokba. Az eltemettek nemének meghatározása ÉRY—KRALOVÁNSZKY—NEMESKÉRI (1963), halálkorának meghatározása pedig SHOUR—MASSLER (1961), JONHSTON (1961), illetve NEMESKÉRI—HARSÁNYI—ACSÁDI (1960) módszere szerint történt.

754. sír — 15-16 éves nő(?)

A sírból több mint 1000 darab, szürkés színű, mesofragmentált, erősen deformált koponya- és vázcsonttöredék került elő. A beazonosítható részletek között vannak agykoponyatöredékek (a crista frontalis, jobb facies orbitalis, a jobb pars petrosa, maxilla-, mandibula-részlet, a jobb ramus mandibulae, a jobb capitulum mandibulae, a jobb oldali os zygomaticum), valamint szinte valamennyi vázcsonttöredéke. A nem-meghatározás az ÉRY—KRALOVÁNSZKY—NEMESKÉRI (1963)-féle módszer (os zygomaticum, capitulum mandibulae), valamint az általános gracilitás alapján történt, az életkor meghatározása pedig a hosszcsontok (humerus, femur, tibia) epiphysiseinek illetve a crista illiaca összezsugorodását figyelembe véve, JONHSTON (1961) sémáját követte. — A töredékek között a felső fogsorívából 8, az alsóból pedig 7 alveolus is megőrződött, de sem ezeken, sem a megmaradt szemfogon kóros elváltozás nem volt. — Az orbita hátsó falán gyenge cribra orbitalia volt megfigyelhető (MANCHESTER, 1983). — A koponya és vázcsontok között is sokkal gyakoribbak a jobb oldali részletek, ami vagy a tűz egyenetlenségét jelzi (ennek ellentmond a kalcinált töredékek azonos színe), vagy esetleg arra utalhat, hogy a holttestet a máglyán bal oldalára fektethették.

957. sír — adultus korú nő

A leletanyag több mint 1000, szürkés, helyenként krétafehér, vagy éppenséggel szénfekete színű, mesofragmentált, erősen deformált töredékből áll, melyek egyaránt származnak a koponyából és a vázcsontokból. A beazonosítható részletek között vannak a koponyatetőből való varratrészletek, a jobb és bal oldali orbiták peremrészletei, az orrgyök töredéke, az os sphenoidale részlete, mindkét pars petrosa, a járomívek töve, a jobb oldali járomív, a processus mastoideus részlete, a koponyabázis töredéke, a corpus mandibulae darabjai, és mindkét capitulum mandibulae. A vázcsontok szinte kivétel nélkül képviselve vannak a töredékek között. A nem-meghatározás ÉRY—KRALO-

VÁNSZKY—NEMESKÉRI (1963)-módszere (margo supraorbitalis, processus zygomaticus, processus mastoideus, capitulum mandibulae), a halálkorának meghatározása pedig NEMESKÉRI—HARSÁNYI—ACSÁDI (1960) módszere szerint történt (varratrészletek, femur). — A megőrződött kettő nagyőrle fogon caries nem volt. — A jobb oldali orbita esetében gyenge cribra orbitalia volt megfigyelhető (MANCHESTER, 1983).

958. sír — ± 0,00 éves újszülött/csecsemő

A ± 50 darab, mikrofragmentált töredék barnás színűre égett, a koponya és jóval több vázcsont-töredék között fog, vagy fogcsíra nem maradt meg. Az életkor meghatározása így az általános méretek alapján történt.

959. sír — 2—3 éves gyermek

A temetkezésből ± 200 darab mikrofragmentált, szürkés, gyengén deformált csonttöredék őrződött meg, melyek között egyformán találhatók koponya- (mindkét oldali pars petrosa és öt fog) és vázcsont-részletek (főleg csövescsontok). A halálkorának pontos meghatározása a fogak alapján történt.

960. sír — 2 éves gyermek

Az 500 darabnál több, mikrofragmentált, barnás, helyenként krétafehér színű töredék mérsékelten deformált. A beazonosítható részletek között koponya- és vázcsont-töredékek is vannak (mindkét oldali pars petrosa és főleg csövescsontok), s köztük négy fog, amelyek alapján lehetséges volt a halálkorának pontos meghatározása.

961. sír — 2—3 éves gyermek

A cca 50 darab mikrofragmentált, közepesen deformált csonttöredék szürkés színűre égett. A főleg koponya- és kevésbé vázcsont-töredékek között 2 fogtöredék is megőrződött, ami alapot szolgáltat a halálkorának meghatározásához.

962. sír — 3—4 éves gyermek

A cca 100—200 darab mesofragmentált, szürkésfehér, erősen deformált csonttöredék egyformán származik a koponyából és a vázcsontokból. A beazonosítható részletek között van a két pars petrosa, valamint három fog, melyek alapján a halálkorának meghatározására sor kerülhetett.

1022. sír — ± 0,00 éves újszülött/csecsemő

A ± 50 darab, mikrofragmentált, gyengén deformált, szürkés színű csonttöredék a koponyából és a csövescsontokból származik. Fog, vagy fogcsíra nem őrződött meg, így a halálkorának meghatározásának alapját a megmaradt jobb oldali pars petrosa, valamint a csövescsontok általános mérete képezte.

1215. sír — + 0,00 éves újszülött/csecsemő

Az 50—100 darab mikrofragmentált, közepesen deformált csonttöredék szürkés színűre égett, közöttük koponya- (crista frontalis, pars petrosa, maxillarészlet, ramus mandibulae), de főleg vázcsontok (csigolyák, bordák és hosszcsontok) töredékei találhatóak. Mivel fog, vagy fogcsíra nem őrződött meg, a halálzási életkor meghatározása az általános méretek alapján történt.

Összegzés

Habár az égetés mértéke (a máglya hőfoka), a megmaradt csontrészek fragmentáltsága, ill. színe és deformáltsága alapján, más lelőhelyek kalcinált leleteihez hasonlítva, megfelelő volt, a leletanyagban, még a mikrofragmentált töredékek között is, mindenkor megtalálhatóak úgy a koponya, mint a vázcsontok darabjai, beazonosítható részletekkel és csaknem minden esetben fogakkal együtt. Ez, a főként gyermekek esetében aránylag ritka jelenség, minden bizonnyal arra utal, hogy a hamvasztást követően a csontokat aprólékos gondossággal gyűjtötték össze és helyezték ezután a sírba. Ez a tény, és az, hogy a temetkezések zöme újszülött/csecsemő, illetve kisgyermek-halottak csontjait tartalmazta, arra is rámutat, hogy e közösség az újszülötteket, esetleg halvaszületetteket is a felnőttekkel azonos temetési szertartás szerint hamvasztotta és temette el, ellentétben azokkal a ma is létező természeti népekkel, ahol az újszülöttek, csecsemők még nem számítanak a közösség tagjainak, s így temetés helyett, lakóhelytől távol földelik el őket. A balatonboglári

lelőhely esetében viszont feltűnő, hogy itt két nőt (a 15-16 éves korában meghalt lány már reproduktív életkorban volt) és 3 újszülött, azaz csecsemőt, illetve 4 kisgyermeket temettek el. A gyermekek halálzási életkora 0,00 és 3, maximum 4 éves kor közé esik, abba az intervallumba, amikor az őskorban várható csecsemő és kisgyermek halálzási életkor a legmagasabb. A sírcsoport minden bizonnyal egy, esetleg két anyának és korán elhalt gyermekeinek sírjait tartalmazza, akik egymás után, természetes halállal haltak meg. Megválaszolatlan kérdés marad, hogy e személyek — számunkra ismeretlen okból kifolyólag, — a közösségi temetőből kizárva, elkülönítve kerültek-e közös sírcsoportba, netán minden család külön sírcsoporttal rendelkezett, vagy esetleg csak a kisgyermek sírjai kerültek anyjukkal együtt a közösségi temetőtől elszigetelt helyre. A kérdés megválaszolásához ismerni kellene a szóban forgó közösség lakótelepét és temetőjét, valamint a feltehetően létező többi sírcsoportot is. Az azonos lelőhelyen, de távolabb előkerült három kisgyermek-sír (MENDE, CIT. BONDÁR 1996: 0,6—1,0 ÉVES, 6—8 ÉVES, 1—2 ÉVES) arra enged következtetni, hogy ilyen sírcsoportból egy közösséghez több is tartozhatott, ha pedig figyelembe vesszük, hogy az eddig feltárt Kostolac-kultúrabeli temetkezések (SCHMIDT 1945: ZEMUN — 33-39 ÉVES FÉRFI, ZOFFMANN 1972-73: VUČEDOL [VUKOVAR]—ADULTUS-MATURUS NŐ, ZOFFMANN 1984-85: HRKOVCI-GOMOLAVA — 22-23 ÉVES NŐ) önállóan előkerült felnőtt-sírok voltak, akkor csak annyi állapítható meg, hogy e késő-réz-kori népesség birtuális temetkezési szokásairól még igen keveset lehet tudni.

Irodalom

- BONDÁR 1996 — BONDÁR M.: Késő rézkori sírok Balatonbogláron. A kostolaci kultúra leletei Somogy megyében I. Late Copper Age graves at Balatonboglár. Finds of the Kostolac culture in Somogy county, Hungary I. SMK 12 (1996) 3-16
- ÉRY — KRALOVÁNSZKY — NEMESKÉRI 1963 — ÉRY, K. K. — KRALOVÁNSZKY, A. — NEMESKÉRI, J.: Történelmi népességek rekonstrukciójának reprezentációja. — A representative reconstruction of historic populations. — *Anthrop.Közl.* 7 (1963) 41-90.
- JOHNSTON 1961 — JOHNSTON, F. E.: Sequence of epiphyseal union in a Prehistoric Kentucky population from Indian Knoll. — *Human.Biol.* 33 (1961) 66-81.
- MANCHESTER 1983 — MANCHESTER, K.: The archaeology of disease. — University of Bradford, Bradford 1983.
- NEMESKÉRI — HARSÁNYI — ACSÁDI 1960 — NEMESKÉRI, J. — HARSÁNYI, L. — ACSÁDI, GY.: Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden. *Anthrop.Anz.* 24 (1960) 70-95.
- SCHMIDT 1945 — SCHMIDT, R. R.: Die Burg Vučedol. Zagreb 1945
- SCHOUR — MASSLER 1941 — SCHOUR, I. — MASSLER, M.: The development of the human dentition. *Journal of American Dental Association* 28 (1941) 1153-1160.
- ZOFFMANN 1972-73 — ZOFFMANN, ZS. K.: Die Aufarbeitung des kupferzeitlichen und frühbronzezeitlichen anthropologischen Materials aus Vučedol (Jugoslawien). *JPMÉ* 17-18 (1972-73) 50-60.
- ZOFFMANN 1984-85 — K. ZOFFMANN ZS.: Das anthropologische Material der Bestattung der aeneolithischen Kostolac-Gruppe vom Fundort Gomolava (Hrktovci). *Antropološki materijal groba Kostolačke grupe sa lokaliteta Hrktovci — Gomolava.* *RVM* 29 (1984-85) 37-40

The cremated anthropological finds of the Late Copper Age Kostolac culture from the Balatonboglár-Berekre dűlő site

ZSUZSANNA K. ZOFFMANN

Nine Late Copper Age cremation burials were unearthed at the Balatonboglár site (M7/S-24), which can archaeologically be dated from the Kostolac culture. The graves yielded relatively many calcined bone fragments with a number of identifiable fragments. Thus we could determine that 2 women (a girl who died at the age of 15—16 was already in a reproductive age), 3 new-born babies and 4 small children were buried here. The age of the children at the time of the death ranged between 0.00 and 3 or 4 years at the maximum.

This is the interval where the mortality rate of new-born babies and small infants is the highest. The grave group most probably contains the graves of the children of one or two mothers, who died subsequently, naturally, at a young age. - The graves of the three small children found somewhat farther at the same site (MENDE, cit. BONDÁR 1996: 0.6—1.0 year-old, 6—8 year-old and 1—2 year-old) imply that more than one grave group of this type could belong to a community.

